

Wyrok z dnia 19 kwietnia 2007 r., I CSK 4/07

1. W razie zastrzeżenia przez strony, że pożyczona suma stanowi równowartość określonej kwoty w innej walucie (art. 358¹ § 2 k.c.), kwotę podlegającą zwrotowi ustala się według kursu walutowego z dnia wymagalności roszczenia o zwrot pożyczki.

2. Artykuł 481 § 2 zdanie drugie k.c. stosuje się, gdy ustalona w umowie stopa oprocentowania wierzytelności jest wyższa od stopy ustawowej obowiązującej w chwili powstania opóźnienia.

Sędzia SN Kazimierz Zawada (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Zbigniew Strus

Sędzia SN Tadeusz Wiśniewski

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Władysława S. przeciwko "R.", spółce z o.o. z siedzibą w B.S., obecnie w upadłości, o zapłatę, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 19 kwietnia 2007 r. skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 8 marca 2006 r.

uchylił zaskarżony wyrok z wyjątkiem części orzekającej o umorzeniu postępowania oraz oddalającej powództwo w pozostałym zakresie i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Rzeszowie do ponownego rozpoznania.

Uzasadnienie

Podłoże sporu stanowią dwie umowy pożyczki. Dnia 24 maja 1994 r. powód pożyczył pozwanej spółce kwotę 420 000 000 zł sprzed denominacji, określoną jako równowartość 11 000 marek niemieckich lub 12 000 dolarów amerykańskich. Zgodnie z umową pożyczki, pozwana miała zwrócić powodowi w dniu 24 maja 1995 r. wyrażoną w złotych równowartość 11 000 marek niemieckich lub 12 000 dolarów amerykańskich. Paragraf 4 umowy postanawiał, że „ustala się wysokość oprocentowania pożyczki na 3,5% w stosunku miesięcznym”. Następnie w dniu 1

kwietnia 1996 r. powód pożyczył pozwanej kwotę 51 750 zł, określoną jako równowartość 20 000 dolarów amerykańskich. Zgodnie z umową pożyczki, pozwana miała zwrócić powodowi w dniu 31 marca 1997 r. wyrażoną w złotych równowartość 20 000 dolarów amerykańskich. W umowie ustalono wysokość oprocentowania pożyczki na 2,4% w stosunku miesięcznym.

Powołując się na pierwszą z wymienionych umów, powód w pozwie z dnia 7 października 2003 r. domagał się zasądzenia w postępowaniu nakazowym kwoty 96 546,20 zł z odsetkami w wysokości 3,5% w stosunku miesięcznym od dnia 25 maja 1995 r. Dochodzoną kwotę 96 546,20 zł określił jako równowartość 11 000 euro według kursu z dnia 10 września 2003 r. W fazie postępowania wywołanej wniesieniem zarzutów od nakazu zapłaty powód oznaczył przedmiot sporu na kwotę 74 473,90 zł.

Powołując się na drugą umowę, powód w pozwie z dnia 7 października 2003 r. domagał się zasądzenia w postępowaniu nakazowym kwoty 79 734 zł z odsetkami w wysokości 2,4% w stosunku miesięcznym od dnia 1 kwietnia 1997 r. Kwotę tę określił jako równowartość 20 000 dolarów amerykańskich według kursu z dnia 10 września 2003 r.

Sąd Apelacyjny po rozpoznaniu apelacji pozwanej wyrokiem z dnia 8 marca 2006 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego – utrzymujący w mocy nakazy zapłaty uwzględniający żądania powoda w ten sposób, że zasądził od pozwanej na rzecz powoda kwotę 74 473,90 zł z umownymi odsetkami w wysokości 3,5% w stosunku miesięcznym od dnia 8 października 2000 r. oraz kwotę 79 734 zł z umownymi odsetkami w wysokości 2,4% w stosunku miesięcznym od dnia 29 października 2000 r., a w pozostałym zakresie powództwo oddalił.

Pozwana, skarżąc wyrok Sądu Apelacyjnego w zakresie uwzględniającym żądania powoda, przytoczyła jako podstawy kasacyjne naruszenie art. 379 pkt 5 w związku z art. 485 § 1 k.p.c., art. 328 § 2 k.p.c., art. 65 w związku z art. 481 § 2 k.c., art. 353¹ w związku z art. 58 k.c., art. 481 § 1 w związku z art. 358¹ § 2 k.c. oraz art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 25 maja 2001 r. o skutkach wprowadzenia w niektórych państwach członkowskich Unii Europejskiej wspólnej waluty euro (Dz.U. Nr 63, poz. 640 ze zm.).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje: (...)

Skarżąca trafnie zarzuciła naruszenie przez Sąd Apelacyjny art. 481 § 1 w związku z art. 358¹ § 2 k.c. przez zasądzenie odsetek za opóźnienie od kwot

ustalonych jako równowartość określonych sum w walutach obcych według ich kursu z dnia 10 września 2003 r. Zgodnie z art. 455 k.c., świadczenie, którego termin przypada w oznaczonym dniu, powinno być spełnione w tym dniu, pozwana powinna więc zwrócić pierwszą pożyczkę dnia 24 maja 1995 r., a drugą dnia 31 marca 1997 r. Ponieważ w obu umowach znajdowała się dopuszczalna w świetle art. 358¹ § 2 k.c. klauzula waloryzacyjna, pozwana powinna zwrócić powodowi we wskazanych terminach wyrażoną w złotych równowartość sum określonych w oznaczonych walutach obcych, ustaloną według kursu tych walut w tych terminach. Wobec tego, że pozwana nie uiściła tak obliczonych kwot powodowi w ustalonych terminach, z upływem każdego z tych terminów rozpoczynało się opóźnienie pozwanej w świadczeniu określonej w powyższy sposób kwoty, uzasadniające zapłatę od tej kwoty odsetek, o których mowa w art. 481 § 1 k.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2003 r., I CKN 316/01, OSNC 2004, nr 7-8, poz. 117).

Zaakceptowana przez Sąd Apelacyjny waloryzacja przez powoda świadczeń pozwanej z tytułu zwrotu pożyczek według kursu walut z dnia 10 września 2003 r. była więc bezpodstawna. Skoro terminy waloryzacji zastrzeżonej przez strony przypadają dnia 24 maja 1995 r. i dnia 31 marca 1997 r. nieuzasadnione było też dokonanie tej waloryzacji z uwzględnieniem euro zamiast marki niemieckiej; w szczególności przypadek omawianego przeliczenia walutowego nie mieścił się w zakresie zastosowania ustawy o skutkach wprowadzenia w niektórych państwach członkowskich Unii Europejskiej wspólnej waluty euro (zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 2005 r., III CK 304/04, OSNC 2006, nr 1, poz. 13). Podsumowując, odsetki za opóźnienie należały się od kwot stanowiących równowartość określonych sum w walutach obcych, ustaloną według kursu tych walut w terminach zwrotu pożyczek, a nie – jak przyjął Sąd Apelacyjny – od kwot ustalonych jako równowartość określonych sum w walutach obcych według ich kursu z dnia 10 września 2003 r. Uogólniając można powiedzieć, że w razie zastrzeżenia przez strony, iż pożyczona i podlegająca zwrotowi przez pożyczkobiorcę suma stanowi równowartość określonej kwoty w innej walucie (art. 358¹ § 2 k.c.), kwotę podlegającą zwrotowi ustala się według kursu walutowego z dnia wymagalności roszczenia o zwrot pożyczki.

Skarżąca zasadnie również zarzuciła naruszenie art. 65 w związku z art. 481 § 2 k.c.

Artykuł 481 § 2 k.c. normuje stopę odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego. W świetle tego przepisu, przede wszystkim same strony mogą z góry w umowie określić stopę odsetek za opóźnienie; wówczas za opóźnienie należą się te umówione odsetki (art. 481 § 2 zdanie pierwsze *in principio* k.c.). Jeżeli strony w umowie nie określiły odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego, a ustaliły oprocentowanie wierzytelności o to świadczenie, czyli tzw. odsetki kapitałowe, za opóźnienie należą się odsetki w wysokości tego oprocentowania, czyli – ustalonych odsetek kapitałowych, jest tak jednak tylko wtedy, gdy ich stopa jest wyższa od stopy odsetek ustawowych (art. 481 § 2 zdanie drugie k.c.). Gdy strony nie określiły ani odsetek za opóźnienie, ani odsetek kapitałowych wyższych od odsetek ustawowych, należą się za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego odsetki ustawowe (art. 481 § 2 zdanie pierwsze *in fine* k.c.). Jeżeli chodzi o sytuacje unormowane w art. 481 § 2 zdanie pierwsze *in principio* i art. 481 § 2 zdanie drugie k.c., nie można oczywiście wykluczyć, że w konkretnym przypadku wolą stron zastrzegających określone odsetki będzie stosowanie tych odsetek zarówno jako odsetek kapitałowych, jak i jako odsetek za opóźnienie. Jest to kwestia wykładni oświadczeń woli stron w danym przypadku.

Sąd Okręgowy ustalił, że strony określiły wysokość oprocentowania pożyczek. Ustalenie to więc jednoznacznie wskazywało na określenie przez strony odsetek kapitałowych, czyli wynagrodzenia powoda za udzielone pozwanej pożyczki. Sąd Apelacyjny jednak – podobnie jak Sąd Okręgowy – uznał zastrzeżoną przez strony stopę odsetek kapitałowych także za stopę odsetek za opóźnienie. Nie jest przy tym jasne, czy ta decyzja Sądu Apelacyjnego była wynikiem uznania klauzul zastrzegających odsetki za wyraz woli stron oznaczenia nie tylko wysokości odsetek kapitałowych, ale i odsetek za opóźnienie, czy też następstwem zastosowania przez Sąd Apelacyjny art. 481 § 2 zdanie drugie k.c.

Gdyby Sąd Apelacyjny uznał klauzule umów zastrzegające odsetki za wyraz woli stron oznaczenia nie tylko wysokości odsetek kapitałowych, ale i odsetek za opóźnienie, naruszyłby dyrektywy wykładni oświadczeń woli wynikające z art. 65 k.c. Za tym, że postanowienia umów określające odsetki wyrażają jedynie wolę ustanowienia odsetek kapitałowych, przemawia nie tylko brzmienie tych postanowień, ale i ich zestawienie z klauzulami waloryzacyjnymi, które świadczą o zamiarze zabezpieczenia się przez powoda przed spadkiem wartości złotego

przede wszystkim przez waloryzację. W kontekście klauzul waloryzacyjnych postanowienia określające odsetki zmirzają jedynie do zapewnienia powodowi wynagrodzenia za udzielenie pożyczek.

Nie było także podstaw do zastosowania w sprawie art. 481 § 2 zdanie drugie k.c. Obowiązujący przed jego wejściem w życie art. 248 § 1 k.z. stanowił, że dłużnik, który opóźnił się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, „winien zapłacić wierzycielowi tytułem odszkodowania za opóźnienie odsetki umowne, a w braku umowy w tym względzie odsetki ustawowe, licząc od dnia wymagalności długu”. Zgodnie zatem z przyjętym w art. 248 § 1 k.z. rozwiązaniem, za opóźnienie należały się uzgodnione przez strony odsetki kapitałowe nie tylko wtedy, gdy były one wyższe od odsetek ustawowych, ale i wtedy, gdy były od nich niższe. Rozwiązanie to było inspirowane przepisami § 288 ust. 1 zdanie drugie niemieckiego kodeksu cywilnego i art. 104 ust. 2 szwajcarskiego kodeksu zobowiązań, wychodzącymi z założenia, że nie ma żadnych racji, aby dłużnik zobowiązany do płacenia odsetek umownych przewyższających stopę ustawową był traktowany od chwili, w której popadł w opóźnienie, korzystniej niż przed tą chwilą. W zakresie prowadzącym do pobierania za opóźnienie ustalonych przez strony odsetek kapitałowych wyższych od odsetek ustawowych było ono zbieżne z treścią § 288 ust. 1 zdanie drugie niemieckiego kodeksu cywilnego i art. 104 ust. 2 szwajcarskiego kodeksu zobowiązań. W pozostałym natomiast zakresie, prowadzącym do pobierania za opóźnienie także niższych od ustawowych odsetek kapitałowych ustalonych przez strony, stanowiło ono modyfikację i twórcze rozwinięcie treści § 288 ust. 1 zdanie drugie niemieckiego kodeksu cywilnego i art. 104 ust. 2 szwajcarskiego kodeksu zobowiązań. Jak widać, w kodeksie cywilnym odrzucono tę modyfikację i dano w art. 481 § 2 zdanie drugie wyraz regulacji całkowicie zbieżnej z treścią § 288 ust. 1 zdanie drugie niemieckiego kodeksu cywilnego i art. 104 ust. 2 szwajcarskiego kodeksu zobowiązań.

Wyłania się pytanie – doniosłe w przypadkach, w których stopa odsetek ustawowych po ustaleniu przez strony odsetek kapitałowych a przed wygaśnięciem zobowiązania ulegała zmianie – o miarodajną w świetle tej regulacji chwilę dla oceny, czy ustalone przez strony odsetki kapitałowe są wyższe od odsetek ustawowych. Należy odrzucić przyjęcie chwili ustalenia przez strony odsetek kapitałowych, ponieważ wtedy nie istnieje jeszcze opóźnienie. Uwzględniając, że w analizowanym przepisie chodzi o określenie odsetek za opóźnienie, chwila

miarodajna dla wspomnianej oceny musi być objęta okresem opóźnienia. *Prima facie* najwłaściwsze wydaje się stanowisko zakładające porównanie ustanowionej przez strony stopy odsetek kapitałowych z wszystkimi stopami odsetek ustawowych obowiązującymi w okresie opóźnienia, prowadzi ono jednak do trudnych do zaakceptowania konsekwencji. Gdyby określone przez strony odsetki kapitałowe były niższe od stopy odsetek ustawowych obowiązującej w chwili powstania opóźnienia, a wyższe od kolejnej stopy odsetek ustawowych obowiązującej w czasie trwającego jeszcze opóźnienia, należałyby się, według tego stanowiska, w pierwszym okresie opóźnienia odsetki ustawowe (wyższe od kapitałowych), a w drugim – odsetki kapitałowe (wyższe od ustawowych). Powrót do odsetek kapitałowych po naliczaniu za opóźnienie odsetek ustawowych i kolejne zmiany podstaw obliczania odsetek za opóźnienie trudno jednak aprobować ze względów praktycznych, gdyż rozwiązania w zakresie odsetek należnych za opóźnienie powinny być możliwie proste. Stanowisku temu sprzeciwia się także leżąca u podstaw regulacji przyjętej w art. 481 § 2 zdanie drugie k.c. myśl o potrzebie kontynuowania pobierania przewyższającego odsetki ustawowe oprocentowania ustalonego przez strony także po powstaniu opóźnienia. W podanym przykładzie myśl ta nie zostałaby urzeczywistniona; można ją urzeczywistnić tylko wtedy, gdy porównanie ustanowionych przez strony odsetek kapitałowych zostanie ograniczone do odsetek ustawowych obowiązujących w chwili powstania opóźnienia. Z tych względów za miarodajną, w świetle art. 481 § 2 zdanie drugie k.c., dla oceny, czy ustalone przez strony odsetki kapitałowe są wyższe od odsetek ustawowych, należy uznać wyłącznie chwilę powstania opóźnienia.

Odsetki kapitałowe określone przez strony w pierwszej umowie pożyczki na 3,5% w stosunku miesięcznym wynosiły w stosunku rocznym 42%, a więc były niższe od wynoszącej 54% w stosunku rocznym stopy odsetek ustawowych, obowiązującej na podstawie § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 kwietnia 1993 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych (Dz.U. Nr 33, poz. 148) w dniu powstania opóźnienia pozwanej w zwrocie pierwszej pożyczki (25 maja 1995 r.). Podobnie odsetki kapitałowe określone przez strony w drugiej umowie pożyczki na 2,4% w stosunku miesięcznym wynosiły w stosunku rocznym 28,8%, a więc były niższe od wynoszącej 35% w stosunku rocznym stopy odsetek ustawowych obowiązującej na podstawie § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 1996 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych (Dz.U. Nr

151, poz. 713) w dniu powstania opóźnienia pozwanej w zwrocie drugiej pożyczki (1 kwietnia 1997 r.). W konsekwencji, zgodnie z przedstawioną wyżej wykładnią art. 481 § 2 zdanie drugie k.c., w sprawie za opóźnienie nie należały się odsetki w wysokości ustalonego przez strony oprocentowania pożyczki, lecz odsetki ustawowe. Pogląd, który można spotkać w piśmiennictwie, że jeżeli wierzytelność jest oprocentowana według wyższej lub niższej stopy niż ustawowa, to wierzyciel może żądać odsetek za opóźnienie obliczonych według tej wyższej lub niższej stopy, jest reminiscencją niemającego oparcia w art. 481 § 2 k.c. rozwiązania zawartego w art. 248 § 1 k.z. (...)

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., jak w sentencji.